

Program proti šikanování

Zpracovala: Mgr. Lenka Valešová

Datum: 12. 5. 2021

Obsah:

- I. Charakteristika šikany
- II. Projevy šikany
- III. Cíle programu
- IV. Postupy šetření a řešení šikany
- V. Šikana učitele, zaměstnance školy
- VI. Výchovná opatření
- VII. Spolupráce s rodiči
- VIII. Spolupráce s institucemi
- IX. Obecné kompetence
- X. Evaluace
- XI. Závěr

Přílohy:

Seznam doporučené literatury

Znaky šikanování

Doporučení rodičům

Charakteristika šikany

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat jedince, případně skupinu jedinců. Pro vztah, který označujeme za šikanování, je příznačná naprostá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a pošlapává jeho práva. V právní praxi bývá pojem šikany používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířené proti subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Spočívá v **cílených a opakovaných** fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině subjektů, kteří se neumí nebo z nejruznějších důvodů nemohou bránit.

S programem proti šikanování jsou na počátku školního roku seznámeni pedagogové, žáci i rodiče. Pedagogové jsou seznámeni s programem na zahajovací poradě před sborovou metodikou prevence, žáci a rodiče prostřednictvím třídního učitele na úvodní třídní hodině a první třídní schůzce rodičů.

I. Projevy šikany

Jak poznáme, že se jedná o šikanu?

Šikana má ve svých projevech velice různou podobu. Rozlišujeme tři základní formy šikanování:

- a) **Verbální šikana**, přímá a nepřímá - psychická
 - slovní útoky v podobě nadávek, pomluv, výsměchu, vyhrožování či ponižování, povyšování se nad jedince, posměšné poznámky na adresu jedince, kyberšikana
- b) **Fyzická šikana**, přímá a nepřímá
 - fyzické útoky v podobě bití, honění, strkání, šťouchání, kopání apod., ale i krádeže a ničení majetku
- c) **Směšovaná šikana** – kombinace verbální a fyzické šikany

II. Cíle programu

Cílem programu je:

- minimalizovat výskyt šikany
- šetřit, řešit šikanu
- následně pracovat s oběťmi .

Krátkodobé cíle:

- poskytovat žákům dostatečné množství informací týkající se šikany s ohledem na jejich věk a sociální vyspělost

- zmapování úrovně vědomostí o šikaně mezi žáky i učiteli, VkZ, VkO
- diagnostikování výskytu šikany na škole formou dotazníkového šetření
- složení užšího realizačního týmu (výchovná komise) – třídní učitel, školní metodik prevence, výchovný poradce, vedení školy
- informovat žáky a rodiče o možnostech pomoci
- vytipování rizikových míst a jejich sledování – WC, chodby, třídy během přestávky, hřiště atd.

III. Šetření a řešení šikany

Pedagogický pracovník musí šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod. Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona).

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených. Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování.

Pro vyšetřování šikany (se standardní formou) lze doporučit následující strategii:

1. V případě podezření, že žákovo chování nese znaky šikany, osloví pedagog neprodleně další kolegy, prvotně třídního učitele. Sdělí jim výsledky svého pozorování.
2. Co nejdříve oznámit své podezření vedení školy, metodikovi prevence a výchovnému poradci. Ředitel přijme informaci o šikanování (od pedagoga, žáka, rodičů či jiného dospělého) a svolá výchovnou komisi. Ta na základě

shromážděných informací navrhne další postup vůči obětem, agresorům i třídě jako celku. Ředitel školy ve spolupráci se školním metodikem prevence, na podkladě odhadu stadia a formy šikanování rozhodne, zda řešení zvládne **škola sama**, nebo si povolá **odborníka specialistu**. V případě, že jde o počáteční a obvyklou šikanu, kterou zvládne škola sama. Pokročilé a komplikované šikany škola řeší ve spolupráci s odborníky z PPP Rakovník, popř. s Policií ČR.

Další potup školy:

3. Prioritní je okamžitá ochrana oběti – v případě nutnosti přemístit žáka do jiné místnosti, zvážit odchod žáka s rodiči popřípadě přivolat lékařskou pomoc.
4. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi (důležité věci si zapisovat, porovnávat, věnovat pozornost nesrovnalostem v časech, místech a osobách). Rozhovor vede metodik prevence za přítomnosti ředitele školy, výchovného poradce (třídní učitel). Rozhovor je veden v samostatné místnosti. Zápis pořizuje obvykle výchovný poradce.
 - ředitel školy kontaktuje neprodleně rodiče oběti
 - dohoda o vzájemné informovanosti mezi rodiči a školou
 - oddělení agresorů od kolektivu třídy, a to bezprostředně, aby nemohli i agresori ovlivňovat svědky
5. Na základě pozorování ostatních pedagogů a znalosti kolektivu nalezení vhodných svědků.

Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů). Rozhovory vede metodik prevence za přítomnosti ředitele školy, výchovného poradce (třídní učitel). Rozhovor je veden v samostatné místnosti. Zápis pořizuje obvykle výchovný poradce.

Důležité je zejména zjistit odpovědi na následující otázky:

Kdo je obětí, popřípadě kolik obětí je?

Kdo je agresorem, kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor, kdo aktivní účastník šikanování?

K jak závažným manipulativním a agresivním projevům došlo?

Kdy a kde se šikana odehrává?

Jak dlouho šikana trvá?

6. Vyslechnout oběť – citlivě, diskrétně, zaručit důvěrnost a bezpečnost informací. Nikdy neřešit problém před třídou. Rozhovor vede metodik prevence za přítomnosti ředitele školy, výchovného poradce (třídní učitel). Rozhovor je veden v samostatné místnosti (zvážit rozhovor v průběhu vyučování). Zápis pořizuje obvykle výchovný poradce.
Zajištění ochrany obětem – účinné dohledy učitelů, nabídnutí pomoci (i odborné)
7. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi. Vytipovat nejslabší článek (hovořit s ním jako s prvním), dovést agresory k přiznání, popřípadě narušit jejich soudržnost. Rozhovor vede metodik prevence za přítomnosti ředitele školy, výchovného poradce (třídní učitel). Rozhovor je veden v samostatné místnosti. Zápis pořizuje obvykle výchovný poradce.

Následuje zasedání výchovné komise. Vyhodnocení získaných informací, naplánování dalšího postupu.

8. Ředitel školy pozve individuálně rodiče agresorů na zasedání výchovné komise. Cílem je seznámit je se situací, sdělit jim navrhovaná opatření (možnosti nápravy) a požádat o spolupráci. Rodičům je dle potřeby nabídnuto specializované vyšetření žáka.
9. Potrestání agresorů je individuální, závisí na věku, intenzitě šikany a na tom, zda se jedná o první případ či opakované jednání.
10. O zasedání výchovné komise informovat rodiče oběti. Sdělit jim další postup, oznámit potrestání viníků. Rodiče jsou seznámeni s dalšími postupy školy v rámci ošetření vztahů ve třídě.
11. Třídní učitel citlivě rozebere situaci ve třídě na třídní hodině, vysvětlit nebezpečí a důsledky šikany, oznámit potrestání viníků. Třídu nadále pečlivě sledovat.
12. Následná péče

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).

Žáci jsou TU opětovně informováni o možnostech sdělit podezření či konkrétní poznatky o šikaně, o event. oběti, v případě, že budou svědky šikany – Schránka důvěry, Linka bezpečí ČR 800 155 555, VP, ŠMP, TU.

Cílem je obnovit pravidla fungování ve třídě a nastavit opět zdravé normy v kolektivu (formy a metody práce jsou v kompetenci TU, TU spolupracuje s metodikem prevence). Pracuje se s pravidly tříd a dynamikou třídního kolektivu. Pedagog je povinen:

- podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi
- jednat s dětmi jako s partnery
- udržovat ovzduší důvěry mezi dětmi a pedagogy
- v kritických situacích dát jasně najevo, že špatné chování nelze tolerovat
- nebýt lhostejný k projevům agresivity
- informovat děti i rodiče, na koho se obrátit při problémech
- součástí třídnických hodin může být diskuse, jaký je rozdíl mezi šikanováním a šikádlením, hledání odpovědi co mohou udělat ostatní a co já sám, abychom se ve třídě cítili bezpečně a v pohodě, řešení otázky, co by se dalo dělat společně zajímavého, kooperační hry.

Neméně důležitá je další práce s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu lze zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů. Na žádost rodičů umožní škola agresorovi individuální výchovný plán.

Při vážných případech šikany, náhlém výbuchu násilí vůči oběti je samozřejmě nutno postupovat odlišně.

1. Je nutné okamžitě izolovat oběti a agresory (i vzájemně – zamezit pomluvě).
2. Zajistit okamžitou ochranu obětí.
3. Neprodleně celou věc řešit.
4. Zvážit oznámení PPP v Rakovníku.
5. Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství.

IV. Výchovná opatření

Pro potrestání agresorů využíváme i následující běžná výchovná opatření: Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, snížení známky z chování. Je-li to možné, převedení do jiné třídy. V mimořádných případech se užijí další opatření: Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu. Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

V. Šikana učitele, zaměstnance školy

Šikana zaměřená vůči učiteli či jinému zaměstnanci školy je chápána jako ucelený problém, není problémem jednotlivce, který se stal obětí.

1. Šikana ze strany žáků:

- a) Učitel, či jiný zaměstnanec školy, který je v pozici oběti, či je svědkem takové situace vyhledá okamžitě pomoc. Obrátit se lze na:
 - ředitele školy
 - ŠMP
 - výchovného poradce
 - kolegu, ke kterému má důvěru
 - na školskou radu
- b) Bezprostředně informuje ředitele školy. Ředitel školy svolá tým školského poradenského pracoviště, který zajistí další šetření. Šetření probíhá obdobně jako řešení šikany mezi žáky. Tým zajistí zejména rozhovor:
 - s obětí a případnými svědky
 - s agresorem/ agresory (zabrání jejich vzájemné domluvě a vzájemné konfrontaci)
 - nebo o šetření požádá odborníka na problematiku šikanování z PPP
 - o všech rozhovorech provede potřebné zápisy
 - pokud se šetření neúčastní ředitel školy, je o výsledcích šetření neprodleně informován

- c) Ředitel školy prokazatelným způsobem vyzve zákonné zástupce agresorů k pohovoru s výchovnou komisí. Výchovná komise projedná se zákonnými zástupci žáka další postup.
- d) Ředitel školy udělí žákovi v souladu se šk. řádem výchovné opatření. Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování, informuje Policii ČR a OSPOD. Šikanovanému zaměstnanci nabídne podporu a odbornou pomoc.
- e) ŠMP zajistí společně s TU následnou péči s třídním kolektivem, v kterém bylo šikanování odhaleno.

2. Šikana ze strany vedení, kolegů:

- tyto formy šikany patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, občanský zákoník nebo trestní zákoník.

VI. Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací.

- vzájemné informování - ze strany školy v případě, že se šikana objeví a ze strany rodičů v případě, že zpozorují nějaký problém
- třídní schůzky, konzultační hodiny TU, ŠMP, VP

VII. Spolupráce se specializovanými institucemi

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školního metodika prevence, výchovného poradce nebo ředitele školy s dalšími institucemi a orgány. Neméně důležitá je spolupráce při následné péči. V případě potřeby spolupracuje škola zejména s PPP a Poradnou pro rodinu v Rakovníku.

Dále:

- středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry
- s pediatrií a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie

- s oddělením péče o rodinu a děti, s OSPOD Rakovník

VIII. Obecné kompetence

Třídní učitel - pedagog

V rámci výuky usiluje **každý pedagog** o rozvoj kompetencí žáků v oblasti mezilidských vztahů založených na principech respektujících identitu a individualitu jedince. Podílí se na odhalování šikany a jejím vyšetřování. Všichni pedagogové by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce.

K naplnění tohoto programu využívá **třídní učitel** především třídnické hodiny. Tyto specifické hodiny by měly mít odlišný charakter než běžné vyučovací hodiny. Důležité je stanovení pravidel komunikace (otevřenost, aktivní účast, včasný příchod, ukázněnost, závaznost rozhodnutí). Prostorové uspořádání by mělo být kruhové, aby všichni přítomní na sebe viděli. Obsah třídnické hodiny by měl být zaměřen především na utváření kladných sociálních vazeb žáků. Vhodné je také zařadit „Téma dne“, kolečko otázek a odpovědí apod.

Třídní učitel je povinen na začátku šk. roku seznámit s Programem školy proti šikanování nejen žáky, ale i jejich zákonné zástupce.

Metodik prevence

Ve spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky vytváří Program proti šikanování, podílí se na jeho realizaci. Komunikuje s učiteli v oblasti primární prevence, v případě vzniklého problému dává podněty k možné nápravě (svolává výchovnou komisi, vede individuální konzultace se žáky a rodiči, informuje o možnostech odborné péče apod.). Spolupracuje se specializovanými institucemi. Předává informace týkající se diagnostiky a řešení šikany. Zajišťuje doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti násilného chování a šikanování.

Výchovný poradce

Úzce spolupracuje s metodikem prevence. V případě odhalení šikanování navrhuje opatření k možné nápravě (svolává výchovnou komisi, vede individuální konzultace se žáky apod.). Jedná se sociálním odborem příslušného OÚ. Konzultuje problémy s odbornými pracovišti.

Ředitel školy

Sleduje problémy v kontextu celé školy a dělá personální a organizační opatření ke zlepšení vzájemného soužití ve škole. Svolává v případě potřeby výchovnou komisi za účasti rodičů, pedagogů, pracovníků orgánů péče o dítě, psychologů apod. Je odpovědný za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování.

Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, dle potřeby přecházení žáků do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet. Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování.

IX. Evaluace

Hodnocení programu je realizováno:

- prostřednictvím diskuzí mezi pedagogy navzájem na ped. radách a provozních poradách
- průběžně formou dotazníků (VkZ a VkO, třídnické hodiny)

Na zpětné vazbě se podílí nejen třídní učitelé, ale všichni pedagogové, kteří v konkrétní třídě vyučují.

X. Závěr

Tento program vychází z Metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. . MSMT – 22294/2013-1.

Přílohy

Seznam doporučené literatury

- Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.
Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.
Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.
Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.
Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.
Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.
Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Časopisy

- Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007
Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18
Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Znaky šikanování

- a) Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- b) Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- c) O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- d) Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- e) Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- f) Stává se uzavřeným.
- g) Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- h) Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- i) Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- j) Stále postrádá nějaké své věci.
- k) Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- l) Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- m) Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- n) Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit. (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!)
- o) Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- p) Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným nebo pohrdavým tónem.

- q) Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- r) Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- s) Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- t) Honění, strkání, št'ouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- u) Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Doporučení rodičům

Doporučujeme upozornit rodiče zejména na to, aby si všímali těchto příznaků šikanování:

- v) Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- w) Dítě nemá kamaráda, s nímž by tráвило volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- x) Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- y) Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo).
- z) Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- aa) Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- bb) Dítě chodí domů ze školy hladové (berou mu svačinu nebo peníze na ni)
- cc) Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- dd) Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- ee) Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- ff) Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- gg) Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- hh) Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- ii) Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- jj) Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.